

Antoni Porzeziński

Rów i obiekty osadnicze w obrębie średniowiecznego cmentarzyska w Cedyni (stan. 2)

Ditch and settlement features within the medieval cemetery at Cedynia (site 2)

Abstract: The article presents settlement features: pits, hearths and a ditch, located in the north-western and western part of the medieval cemetery at Cedynia (site 2), co-occurring with inhumation burials. These features can be dated to the 12th–14th century.

Keywords: Western Pomerania, Cedynia, cemetery, Middle Ages, 12th–14th century

Słowa kluczowe: Pomorze Zachodnie, Cedynia, cmentarzysko, średniowieczne, XII–XIV wiek

W latach 1976–1985 w obrębie średniowiecznego cmentarzyska w Cedyni (stan. 2), pow. gryfiński (dawniej chojeński) (ryc. 1 i 2) odsłonięto rów odgradzający nekropole od stron północno-zachodniej, zachodniej i południowo-zachodniej od położonej w dolnej części stoku wzniesienia osady (stan. 2b) i cmentarzyska szkieletowego (stan. 2a), usytuowanego na niższym, zachodnim stoku wzniesienia AE 3623, opadającego łagodnie w kierunku grodziska (stan. 1). Dobrze zachowany, nieregularnej szerokości rów zbadano na przestrzeni 18 arów (02 do 84). W jego bezpośrednim sąsiedztwie zarejestrowano sześć jam zasobowo-odpadkowych i pięć palenisk (ryc. 3).

Ar 02, ćwiartki A, C i D

Pierwszy odcinek rowu (I) odkryto w najwyższej, północno-zachodniej partii wzniesienia. Było to płytkie półokrągłe zagłębienie w ćwiartce A ara 02, w odległości 15 m na północny zachód od punktu wysokościowego AE 3623, usytuowanego na szczycie kulminacji wzniesienia (ryc. 2,3). Strop rowu znajdował się pod 40–45-centymetrową warstwą humusu w warstwie żółtego piaszczystego calca. Jego szerokość na tym odcinku wynosiła 1,1–2,2 m, zaś głębokość 10–40 cm (ryc. 4:a,c). W ćwiartce A ara 02 na dnie znajdował się duży głąz narzutowy o wymiarach 100 × 60 cm, płaską powierzchnią ułożony do góry (ryc. 4).

Ary -1 i 1

W obrębie ara -1 (ryc. 7,9) jasnoszary strop rowu – w tym miejscu o szerokości 2,0 m – zalegał pod 27-centymetrową warstwą humusu. Jego głębokość wahała się w granicach 25–48 cm, natomiast przekrój nie zmieniał się. Na kolejnym odcinku (na przecięciu arów 1 i -1) miał on głębokość 52–60 cm i szerokość w stropie 2,1–2,4 m. W partii dennej zalegała warstwa intensywnej spalenizny i mocno wypalanej gliny (ryc. 7 i 8:d,f), która – jak się wydaje – miała zabezpieczać piaszczyste ściany przed osuwaniem się i rozmywaniem przez opady. Nadmienić należy, że na granicy ćwiartki A ara -1 i ćwiartki A ara 1 odkryto celowo ułożone na dnie rowu skupisko czterech gładów narzutowych, w tym dwóch dużych o wymiarach 70×80 i 80×60 cm, ustawionych płaskimi powierzchniami ku górze (ryc. 7). Ich stropy zalegały na głębokości 35–40 cm poniżej współczesnego poziomu gruntu.

Ar -1, ćwiartka C / ar -11, ćwiartka B

Kontynuację rowu odsłonięto wzdłuż stoku wzniesienia po linii NE-SW pod 29–35-centymetrową warstwą humusu w obrębie ćwiartki C ara -1. W tym miejscu miał on szerokość 2,4–2,5 m. Na dnie, na głębokości 47–62 cm od powierzchni odsłonięto cztery duże gładz ułożone w nieregularnych odstępach (ryc. 9). Pomiedzy nimi zalegały drobne kamienie i ciągła warstwa intensywnej spalenizny z dużą ilością drobnych węgli drzewnych. W ćwiartce D ara -1 strop rowu odkryto pod 29–35-centymetrową warstwą humusu. Jego szerokość wynosiła 2,4–2,5 m, a głębokość 38–46 cm. W nieckowato ukształtowanym dnie znajdowało się skupisko trzech dużych – ściśle do siebie przylegających – gładów narzutowych o średnicach: 70×60 , 110×62 i 64×80 cm. Dalsze trzy gładz były ułożone w regularnych odstępach w środkowej części tego odcinka rowu (ryc. 10). Wystąpiły na głębokości 60–75 cm poniżej współczesnej powierzchni. Na dnie rowu w obrębie ćwiartki D ara -1 zalegała 10-centymetrowej miąższości warstwa intensywnej spalenizny i przepalanej gliny. Dalszy ciąg rowu odkryto w obrębie ćwiartki B ara -11 na odcinku o długości 3 m i głębokości 35–40 cm (ryc. 10). Jego kontynuacja w obrębie ćwiartki A/C ara -12, ćwiartki B/D ara -22 i ćwiartki A ara -32 była przzerwana, gdyż rów został zniszczony w okresie międzywojennym budową wysokiego kulochwyty i głębokiego wykopu strzelnicy sportowej (do głębokości 1,8 m poniżej współczesnej powierzchni, por. ryc. 2 i 3).

Ar -32, ćwiartka C / ar -42, ćwiartka A

W obrębie ćwiartki C ara -32 (usytuowanej tuż za południową skarpą kulochwyty), na głębokości 50–80 cm poniżej powierzchni, na mocno opadającym

stoku wzniesienia odkryto dalszy ciąg odcinka rowu z szarym wypełniskiem, o przebiegu NW-SE. Na końcu tego odcinka (1,5 m w ćwiartce A ara -42) znajdowało się skupisko drobnych i średniej wielkości kamieni (ryc. 14). Całkowita długość odsłoniętego odcinka rowu poza kulochwytem strzelnicy wynosiła 4,6 m przy szerokości nieprzekraczającej 2,1 m. W wypełnisku wyróżniono trzy warstwy: a – próchniczno-piaszczystą ziemię ze spalenizną; b – ciemnoszary piasek; c – warstewkę spalenizny przemieszanej z szarżółtym piaskiem o zmiennej miąższości, które wyklinowały się w północnej części ćwiartki A ara -42, stanowiąc naturalne zakończenie pierwszego odcinka grodzienia nekropoli od strony cmentarzyska na stanowisku 2a. Wzdłuż ciągu rowu (po stronie wschodniej) zlokalizowano jamę nr 3 i palenisko nr 4, a nieco niżej na stoku dwa groby szkieletowe (nr 1106 i 1105), jamę nr 4 i 5 oraz palenisko nr 5 (ryc. 3 i 14).

Dalszy, południowo-zachodni odcinek ciągu rowu o szerokości do 2,6 m uchwycony został we wschodniej części ćwiartki C ara -32 i ćwiartki A ara -42 (ryc. 14). Był to początek drugiego odcinka rowu (II) oddzielającego południowo-zachodnią partię nekropoli. Pomiedzy częściami I i II, na łagodnie opadającym stoku wzniesienia, znajdowała się wolna przestrzeń o szerokości ok. 3 m – naturalny ciąg komunikacyjny umożliwiający dogodne wejście na teren cmentarzyska od strony osady (stan. 2b). Samo przejście oznaczone było niewielką konstrukcją kamienną (ryc. 3 i 14).

Ar -41, ćwiartka C / ar -51, ćwiartki A i B

Kolejny odcinek rowu II, wyraźnie rysujący się na tle żółtego piaszczystego calca, odsłonięto w ćwiartce C ara -41 i w ćwiartce A ara -51 w wyższej partii zachodniego stoku wzniesienia, w odległości ok. 23 m od wysokiej skarpy zbocza (ryc. 2 i 3). Strop rowu odkryto na głębokości 25–35 cm poniżej poziomu powierzchni dość mocno opadającej w kierunku południowo-zachodnim. Szerokość tej części obiektu wynosiła 3,0–3,2 m. Jego północna krawędź przecinała narożnik grobu szkieletowego nr 1099. W obrębie rowu odkryto ponadto trzy groby szkieletowe (nr 1094, 1100 i 1104) datowane na 1. połowę XIV wieku.

W obrębie ćwiartki A ara -51 szerokość rowu w stropie wynosiła ok. 3,0–3,7 m. Wypełnisko było jednorodne, piaszczyste o zabarwieniu ciemnoszarym i miąższości 12–30 cm. W dnie odnotowano cztery nieregularne przegłębienia (24, 12, 22 i 42 cm). Północna krawędź rowu przecinała jamy grobów szkieletowych nr 1008, 1009, 1009A, 1110, 1112 i 1113, natomiast w jego obrębie odkryto groby nr 1111 i 1114.

Ar 51, ćwiartka D / ar 52, ćwiartka C

W niższej partii mocno opadającego stoku wzniesienia ciemnoszary zarys rowu odkryto pod 30–35-centymetrową warstwą humusu współczesnego,

wzdłuż osi NW-SE. Szerokość obiektu w stropie wzrosła do 4,3 m. Jego dno było nierówne, lekko faliste, a głębokość wynosiła 38–46 cm.

Ar 62, ćwiartki A–D / ar 63, ćwiartka C

W obrębie ćwiartek A i B ara 62, usytuowanych na stoku wzniesienia opadającego w kierunku południowo-zachodnim, strop omawianego obiektu, zalegającego pod 30-centymetrową warstwą humusu, miał szerokość 3,5–4,0 m, a głębokość 16–40 cm. Jego ciemnoszare wypełnisko wyraźnie rysowało się na tle żółtego piaszczystego podłoża wzdłuż osi NW-SE.

W części rowu odkrytej w obrębie ćwiartek C i D ara 62 i ćwiartki C ara 63 ciemnoszary piaszczysty strop o szerokości do 5,8 m rysował się na głębokości 35–60 cm poniżej poziomu współczesnej powierzchni wzdłuż osi NW-SE (ryc. 16:a). Jego część spągowa była nierówna, pofałdowana, a głębokość wahała się w granicach 20–38 cm.

Poniżej dna rowu odkryto trzy niewielkie jamy o jasnoszarym piaszczystym wypełnisku i miąższości wynoszącej 22, 52 i 56 cm (ryc. 16:b).

Ar 72, ćwiartka B / ar 73, ćwiartki A, B i D / ar 74, ćwiartka C

W niższej partii stoku wzniesienia (ary 72 i 73) ciemnoszary strop obiektu zalegał pod 50-centymetrową warstwą humusu. Oś rowu przecinała ukośnie ćwiartki arowe po linii NW-SE. Szerokość stropu rowu wynosiła tu 3,9–4,4 m.

W obrębie ćwiartki D ara 73 i ćwiartki C ara 74 strop o szerokości 3,8–3,9 m znajdował się pod 60–70-centymetrową warstwą humusu, wzdłuż osi NW-SE. Konsystencja wypełniska była dość jednolita, a jej miąższość wynosiła 28–30 cm. W przekroju rów w partii dennej był łagodnie zaokrąglony.

Ar 84, ćwiartki A i B / ar 85

Końcowy odcinek tej części rowu, o głębokości 10–28 cm i przebiegu wzdłuż linii NW-SE, odsłonięto w najniższej, południowej partii stoku, w odległości 80 m od kulminacji wzniesienia (reperu AE 3623). Kontrolne wykopy sondazowe wykonane w ćwiartce B ara 84 i na arze 85 nie ujawniły kontynuacji omawianego obiektu. Wysoka skarpa stoku od strony południowo-wschodniej na styku z arami 71, 81 i 82 dodatkowo zabezpieczała i utrudniała dostęp na teren nekropoli.

Zakres przeprowadzonych prac badawczych pozwolił na odkrycie biegnącego łukiem rowu rozpoczynającego się w obrębie ara 02 i kończącego się w ćwiartkach A i B ara 84. Łącznie rów odgradzący cedyńską nekropolę na stanowisku 2 przebiegał przez 18 arów z niewielką, trzymetrową przerwą na powierzchni ara -42 (ryc. 3), stanowiącą przejście komunikacyjne do osady podgrodowej (stan. 2b) i grodu (stan. 1) (ryc. 1).

Reasumując, pierwszy, północno-zachodni odcinek rowu przebiegał przez 9 arów: 02; 01; 1; -1; -11; -12; -22; -32/-42. Prac badawczych nie prowadzono na powierzchni arów: -12, -22, -32 i -41 (pod rozległym nasypem kulochwytu strzelnicy). Na tym odcinku nie stwierdzono naruszenia obiektów osadniczych w postaci jam, palenisk czy skupiska kamieni. Wewnątrz rowu wystąpiły intencjonalnie posadowione duże konstrukcje kamienne, mające ściśle odpowiedniki w pierwszym odcinku rowu odgradzającego cmentarzysko szkieletowe na stanowisku 2a (Porzeziński 2006, 120–126). Konstrukcje te mogły mieć funkcjonalny związek z położonymi tuż obok paleniskami i jamami odpadowo-magazynowymi. Wydaje się, że pierwszy etap grodzenia cmentarzyska został zrealizowany we wczesnym okresie jego funkcjonowania, tj. w 1. połowie XII wieku, i stanowił granicę pomiędzy cmentarzyskami szkieletowymi oznaczonymi jako stanowisko 2a oraz stanowisko 2, które usytuowane było na najbardziej eksponowanej, najwyższej partii wzgórza AE 3623, dominującego nad całym kompleksem osadniczym w Cedyni (Malinowska-Łazarczyk 1985, 102; Porzeziński 2006, 246). Rangę tego miejsca podkreśla fakt wzniesienia tu kościoła/kaplicy cmentarnej pod wezwaniem św. Piotra w 2. połowie XIII wieku. Samo wzgórze zyskało nazwę *Petersberg* (Rymar 2013, 125).

Drugi, południowo-zachodni odcinek rowu przebiegał przez następujące ary: -42, -41, -51, 51/52, 61/62, 72/73, 73/63, 73 i 74/84. Jego początek stanowiło przegłębienie w obrębie ara -42 o słabo czytelnym jasnoszarym zabarwieniu. Końcowa część znajdowała się w najniższej, południowej partii stoku wzniesienia. Rów naruszał tu groby szkieletowe nr 1099, 1109, 1112 i 1113, zaliczone do I fazy użytkowania cmentarzyska, przypadającej od przełomu XI/XII do połowy XII wieku (Malinowska-Łazarczyk 1985, 101–102). Wydaje się, że groby te pochodzą z 1. połowy XII wieku, zaś groby założone w wypełniku rowu (1094, 1100 i 1104) mogą pochodzić z końcowej, III fazy funkcjonowania nekropoli, datowanej od połowy XIII do połowy XIV wieku (Malinowska-Łazarczyk 1985, 102–103).

Grodzenie nekropoli w partii południowo-zachodniej zostało wykonane prawdopodobnie w 2. połowie XII wieku. Całkowita likwidacja natomiast zbiega się w czasie z zaprzestaniem funkcjonowania kościoła/kaplicy pod wezwaniem św. Piotra (Malinowska-Łazarczyk 1982, 72). Nastąpić to mogło na przełomie XVI/XVII wieku, o czym świadczy obecność w wypełniku południowo-zachodniej części rowu fragmentów dachówek glinianych, ułamków cegieł i nielicznych drobnych fragmentów ceramiki późnośredniowiecznej i nowożytnej. Z całą pewnością kościół przetrwał w dobrym stanie do 2. połowy XVII wieku (według wizerunku utrwalonego na sztychu Meriana z 1650 roku). Później, po zaprzestaniu jego użytkowania, stopniowo stał się źródłem surowca niezbędnego do wznoszenia budynków murowanych w Cedyni.

Grodzenie rowem północno-zachodniej, zachodniej i południowo-zachodniej partii cmentarzyska na stanowisku 2 w Cedyni ma bliską analogię w położonej tuż obok starszej chronologicznie nekropoli na stanowisku 2a (ryc. 2). Podczas szerokopłaszczyznowych prac badawczych prowadzonych w latach 1977–1982 odkryto tu także dwa rowy: pierwszy (I) o szerokości stropu 2,40–4,20 m i głębokości 80–106 cm z dużymi konstrukcjami kamiennymi posadowionymi na dnie; drugi (II) o szerokości 2,80–3,30 i głębokości 60–90 cm. Cmentarzysko użytkowano od 2. połowy X do końca XI wieku (Porzeziński 2006, 246, ryc. 2). Podobną półkolistą konstrukcję o szerokości 3,0–3,2 m i głębokości 80–150 cm odkryto na cmentarzysku w Starym Brześciu, pow. inowrocławski (Byrska-Kaszewska 1957, 91–92). Chronologicznie wiąże się ona z końcową fazą funkcjonowania tej nekropoli, której użytkowanie przypada na okres od 1. połowy XII do połowy XVI wieku. Ze wschodniej części Mazowsza, z miejscowości Świętek-Strumiany, pow. wysokomazowiecki znane jest cmentarzysko szkieletowe ogrodzone rowem i dodatkowo palisadą z pionowych słupów. Konstrukcja ta otaczała od stron południowej, wschodniej i północnej datowany na XII i do połowy XIII wieku cmentarz (Jaskanis 2008, 148, ryc. 40, 152–155). Wydaje się, że wydzielała przestrzeń cmentarza przykościelnego jako nowego *sacrum*.

Na Pomorzu Zachodnim krótki odcinek rowu o zachowanej długości 15 m i szerokości do 3 m oraz głębokości 60–90 cm odkryto w północno-zachodniej części cmentarzyska wczesnośredniowiecznego na stanowisku 8 w Wolinie¹. Owalne i koliste rowy okalające miejsca kultu znane są ponadto z Trzebiatowa, pow. gryficki. Przez Władysława Filipowiaka uznane zostały za obiekty kultowe typu „peruńskiego” z IX–X wieku (Filipowiak 1967, ryc. 1 i 2).

Ogrodzanie rowami przestrzeni wczesnośredniowiecznych nekropoli jest cechą charakterystyczną dużych cmentarzysk szkieletowych Pomorza Zachodniego (Cedynia, stan. 2 i 2a; Wolin, stan. 8). Przestrzenne oddzielanie obszaru cmentarza od pozostałej części zespołu osadniczego podyktowane było – jak się wydaje – chęcią podkreślenia odrębności miejsca uświęconego, strefy *sacrum*, zgodnie z ówczesnymi wierzeniami.

W wypełniku obu części rowu znaleziono nieliczne źródła ruchome z żelaza:

- nożyce sprężynowe (ar 01, ćwiartka C, Porzeziński 2010, 258);
- grot strzały łuku typu I (Nadolski 1954, 64, 270, tabl. XXX:1–6), z tulejką i krótkimi zadziórami o długości 5,4 cm (ar -1, ćwiartka D, Porzeziński 2010, 255);

¹ Podczas badań ratowniczych prowadzonych w 1975 roku przez autora tego artykułu. Dokumentacja znajduje się w zbiorach Pracowni Archeologicznej Ośrodka Archeologii Średniowiecza Krajów Nadbałtyckich IAE PAN w Wolinie.

- grot strzały łuku typu II z tulejką i wysmukłym, romboidalnym liściem o długości 9,5 cm (ar -31, ćwiartka A, Malinowska-Łazarczyk 1982, t. I: 164, tabl. XXXII: 11; t. II: 188);
- fragment noża (ar 1, ćwiartka A);
- fragment kłosa (ar 1, ćwiartka A, Porzeziński 2010, 258);
- wędzidło typu III (ar 51, ćwiartka D, Nadolski 1954, 88, 280, tabl. XL:4; Malinowska-Łazarczyk 1985, 89, 102);
- fragment gwoźdźnia (ar 51, ćwiartka D);
- fragment podkowy (ar 62, ćwiartki C i D, Malinowska-Łazarczyk 1982, t. I, 102; Porzeziński 2010, 257);
- gwoździe i fragment gwoźdźnia (ar 62, ćwiartki C i D).

Obiekty osadnicze

Podczas prac badawczych prowadzonych w obrębie cmentarzyska w latach 1976–1985 odsłonięto kilkanaście dobrze zachowanych obiektów osadniczych zlokalizowanych w skrajnych partiach nekropoli. Koncentrowały się (poza trzema wyjątkami) bardzo blisko krawędzi rowu (ryc. 3). Łącznie odkryto i przebadano 14 obiektów, w tym sześć jam zasobowo-odpadowych, pięć palenisk, bruk kamienny, konstrukcję kamienną o nieokreślonej funkcji i skupisko kamieni.

Obiekt nr 1. Odsłonięty w północno-wschodniej części cmentarzyska w ćwiartkach C i D ara 8 (ryc. 11 i 12:a–c). Miał kształt wydłużonego owalu o wymiarach 6,10 × 3,60 m. Na wypełnisko składał się ciemno- i jasnoszary piasek zawierający znaczną ilość małych i średnich kamieni oraz potłuczonych dachówek glinianych (gontów). Brak innego materiału zabytkowego. Prawdopodobnie jama odpadowa była funkcjonalnie związana z budową kościoła w 2. połowie XIII wieku.

Obiekt nr 2. Odkryty w obrębie ćwiartki D ara -11 na głębokości 36–40 cm poniżej poziomu współczesnej powierzchni, w odległości 2,5 m na południowy wschód od wewnętrznej krawędzi rowu. W części stropowej był kolisty o średnicy 1,24 m. Wypełnisko tworzył szary i pomarańczowy piasek z bryłkami słabo wypalanej gliny. W jego obrębie nie znaleziono materiału zabytkowego.

Obiekt nr 3. Zlokalizowany w ćwiartce C ara -32. W stropie miał kształt wydłużonego owalu o wymiarach 129 × 100 cm, zagłębiony był na ok. 65 cm od współczesnego poziomu (ryc. 14). Znajdował się w odległości 1,4 m na północny wschód od wewnętrznej krawędzi rowu. Obiekt charakteryzował się jednolitym piaszczystoszarym wypełniskiem z kilkoma grudami przepalanej gliny i nielicznymi fragmentami ceramiki wczesnośredniowiecznej (ryc. 15:c).

Obiekt nr 4. Owalna jama o wymiarach 120 × 110 cm odkryta w ćwiartce A ara -42, bezpośrednio na południowy wschód od zakończenia I odcinka rowu i skupiska kamieni na jego obrzeżu (ryc. 14). Miała jednorodne, jasnoszare

wypełnisko o miąższości 26 cm zawierające bryłki przepalanej gliny i fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej (ryc. 15:f).

Obiekt nr 5. Jama zlokalizowana w odległości 2,4 m na południowy zachód od obiektu 4 w obrębie ćwiartki A ara -42 na głębokości 75 cm poniżej współczesnego poziomu gruntu. W zarysie nieregularnie owalna, o wymiarach 130 × 140 cm (ryc. 14). Wypełnisko dwubarwne, ciemno- i jasnoszare piaszczyste, bez materiału zabytkowego (ryc. 15:e).

Obiekt nr 6. Owálną w stropie jamę o wymiarach 128 × 110 cm odkryto w ćwiartce C ara -41, na styku z północną krawędzią II części rowu. W części stropowej były widoczne szczątki spróchniałego drewna (ryc. 13:b–c). Jednolite piaszczysto-próchnicze wypełnisko o miąższości 13–15 cm nie zawierało źródeł ruchomych.

Wydaje się, że obiekty 2–6 należy łączyć czasowo i funkcjonalnie z rowem otaczającym cmentarz. Niewielkie rozmiary oraz brak śladów po konstrukcjach naziemnych pozwalają przypuszczać, że mogły one pełnić funkcję jam zasobowo-odpadowych.

Osobną kategorią źródeł osadniczych są relikty palenisk. Zaliczono do nich pięć obiektów.

Palenisko nr 1. Obiekt odkryto na granicy ćwiartek A–C ara 02, na głębokości 40–50 cm poniżej współczesnego poziomu, w obrębie najwyższej kulminacji wniesienia AE 3623. Obiekt o wymiarach 200 × 130 cm usytuowany był na osi NW–SE, bezpośrednio przy wewnętrznej krawędzi początkowego odcinka rowu (ryc. 3, 5:a–c). Na wypełnisko w górnej części obiektułożył się ciemnoszary piasek z popiołem, drobnymi węglami drzewnymi i brązowym, piaszczystym humusem o miąższości 26 cm. W dolnej części odnotowano mocno wypaloną pomarańczową glinę i kamienie posadowione na samym dnie jamy (ryc. 4:c i 5:a,d). Nie znaleziono źródeł ruchomych. Wzdłuż zewnętrznej krawędzi obiektu w nieregularnych odstępach ujawniły się zarysy 10 kołków drewnianych o średnicach 8–10 cm, zagłębionych w piaszczysty calec na głębokość 12–22 cm (ryc. 4:b). Ich usytuowanie może świadczyć o istnieniu dookolnej konstrukcji plecionkowej chroniącej palenisko przed warunkami zewnętrznymi.

Palenisko nr 2. Odkryte na głębokości 50–54 cm poniżej współczesnego poziomu gruntu w obrębie ćwiartki C ara 01, tuż przy wewnętrznej krawędzi rowu, w odległości 6 m na południowy wschód od paleniska nr 1. W rzucie miało kształt zbliżony do kołowego (średnica ok. 180 cm). Miąższość paleniska wynosiła ok. 34 cm (ryc. 8:b,c). Wypełnisko składało się z ciemnoszarego piasku przemieszanego z popiołem i węglami drzewnymi, mocno przepaloną gliną oraz cienką warstwą intensywnej spalenizny na dnie. Brak materiału zabytkowego. Na obrzeżach obiektu odkryto cztery kołki drewniane o średnicy 6 cm (zachowana wysokość 14–26 cm). Piąty słupek umieszczony był wewnątrz obiektu (ryc. 6).

Pierwotnie stanowić mogły element konstrukcji zadaszenia dającego osłonę od wiatru z kierunku północno-zachodniego lub konstrukcji o funkcji różna.

Palenisko nr 3. Obiekt odkryto w północno-wschodniej partii cmentarzyska w obrębie ćwiartki B ara 8, wewnątrz jamy nr 1, na głębokości ok. 117 cm poniżej poziomu gruntu (ryc. 11). Górną część paleniska zniszczył wkop jamy. Na 40-centymetrowe wypełnisko złożyła się spalenizna przemieszana z surową i przepaloną gliną zalegającą w części górnej i warstwa bruku kamiennego posadowionego na wymoszczeniu z mocno wypalanej gliny zalegającej na dnie paleniska (ryc. 12:b). Brak materiału zabytkowego.

Palenisko nr 4. Zostało zarejestrowane w ćwiartce C ara -32, przy wschodniej granicy z ćwiartką D ara -31, na głębokości 50 cm poniżej współczesnego poziomu. W rzucie owalny, o wymiarach 150 × 100 cm, o intensywnie czarnym wypełnisku (piasek ze spalenizną, próchnicą i drobnymi kamieniami) miąższości do 40 cm (ryc. 14, 15:c). W palenisku odkryto fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej.

Palenisko nr 5. Wystąpiło w obrębie ćwiartki A ara -42, na głębokości 53 cm poniżej współczesnego poziomu, w odległości ok. 110 cm na południe od jamy nr 4 i na wschód od jamy nr 5. W zarysie owalny, o wymiarach 240 × 170 cm (ryc. 14). W wypełnisku wyróżniono: a – kamienie w mocno przepalanej glinie, b – spaleniznę, c – ciemnoszary piasek (ryc. 15:b). Palenisko znajdowało się po zewnętrznej stronie II części rowu, „zamykając” przejście pomiędzy częściami I i II.

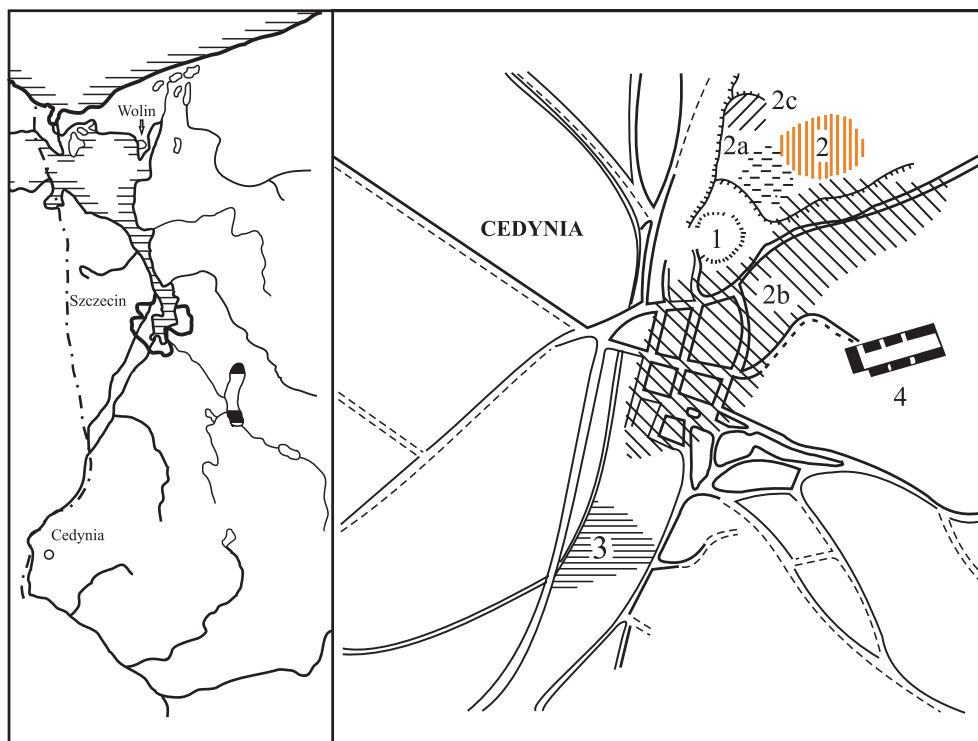
Bruk kamienny. Rozległy przestrzennie bruk kamienny odsłonięto na ćwiartce C ara 33, w południowo-zachodniej części cmentarzyska, na mocno opadającym stoku, na głębokości 15–50 cm poniżej powierzchni. Tworzyły go średnie i duże kamienie polne tworzące bruk o wysokości do 44 cm. W obrębie bruku wystąpiły wkopy dwóch młodszych jam grobowych (pochówki nr 776 i 779).

Konstrukcja kamienna. Konstrukcję odkryto w ćwiartce C ara -21, na głębokości 16–50 cm poniżej obecnej powierzchni. Posadowiona była w odległości ok. 12–13 m od wewnętrznej krawędzi rowu, w żółtym piasku calcowym, tworząc kształt odwróconej litery L o wymiarach 210 × 220 cm. Początek konstrukcji stanowił duży głaz narzutowy o wymiarach 65 × 58 cm i wysokości ok. 70 cm, płaską stroną skierowany do góry (ryc. 13:a). Ściśle dopasowane do siebie kamienie o wielkości 16–18 i 30–40 cm mogły być częścią zaniechanej prostokątnej obudowy grobowca z dużym głazem umieszczonym w jego najwyższej, północno-wschodniej partii. Prostokątne komory kamienne znane są z kurhanowego cmentarzyska szkieletowego na stanowisku 8 w Żydowie, pow. sławieński. Posadowione były we wnętrzu kurhanów nr 11, 13 i 15, każda z przeznaczeniem na pojedynczy pochówek szkieletowy (Członkowski 1967, 43–47; Rębkowski 2007, 106–107).

Skupisko kamieni. Niewielkie skupisko kamieni ułożonych intencjonalnie na planie owalu odkryto w jasnoszarym piaszczystym zakończeniu I odcinka rowu, na głębokości 51–62 cm poniżej obecnego poziomu gruntu. Średnie i małe kamienie ułożone w piramidkę znakowały zakończenie rowu, wskazując jednocześnie wejście na teren nekropoli.

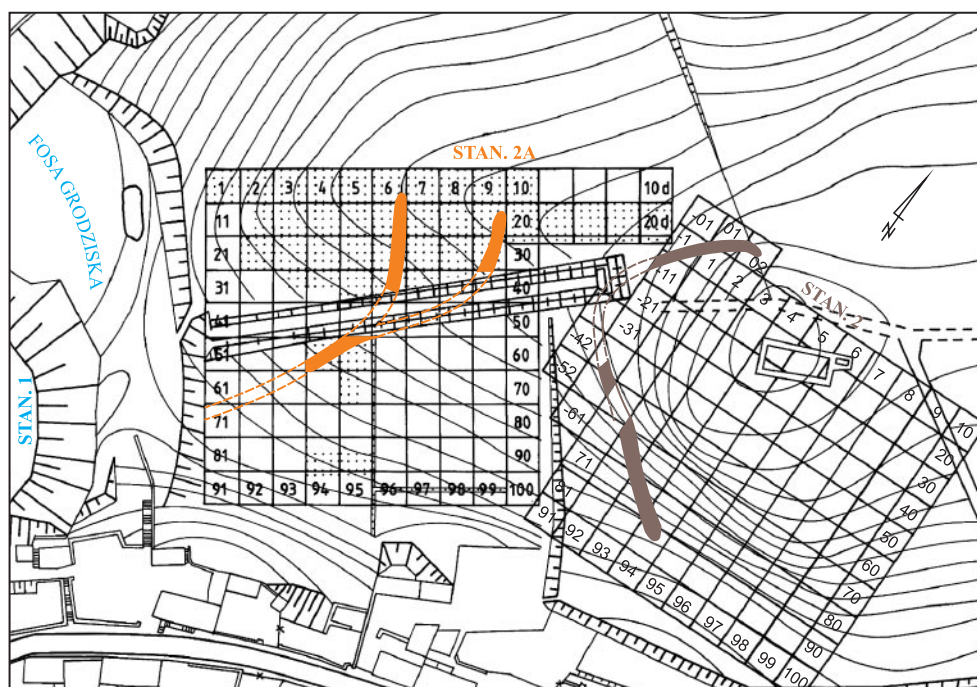

Wszystkie obiekty osadnicze w postaci jam zasobowo-odpadowych, pale-nisk i konstrukcji kamiennych datować należy od 1. połowy XII do połowy XIII wieku. Świadczy o tym ich usytuowanie w najstarszej, zachodniej części cmentarzyska, zaliczanej do I–II fazy jego rozwoju przestrzennego (od 1. połowy XII do połowy XIII wieku). Niektóre z nich wiążą się z budową kościoła w 2. połowie XIII stulecia.

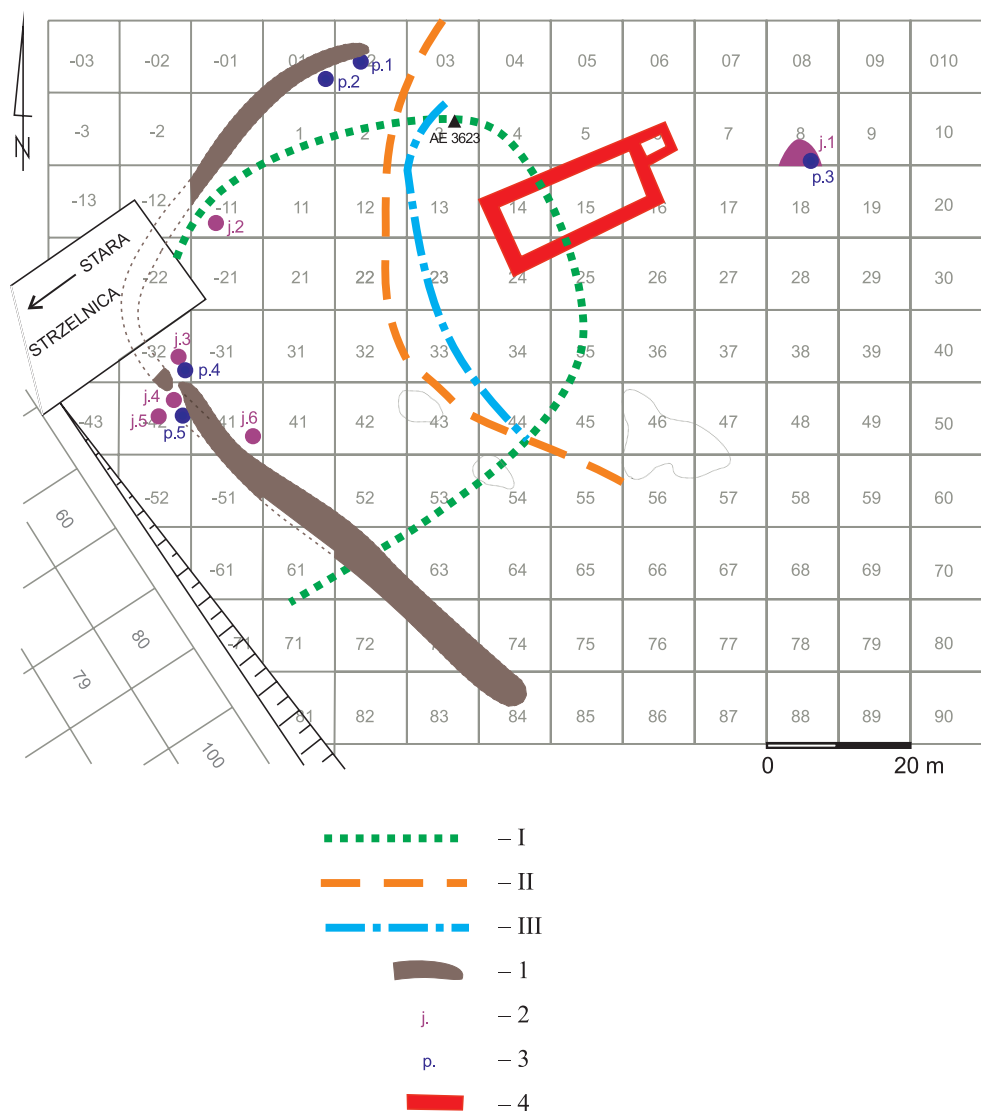
Ryc. 1. Lokalizacja cmentarzyska (Cedynia, stan. 2) oraz stanowisk archeologicznych datowanych na średniowiecze: 1 – grodzisko z IX–X – XII wieku; 2 – nekropola z VIII–X i XI–XII – poł. XIV wieku; 2a – cmentarzysko szkieletowe z 2. połowy X – XI wieku; 2b – osada podgrodowa z VIII–IX – XII–XIII wieku; 2c – osada podgrodowa nad skarpą (XI wiek); 3 – osada „wik” z XIII–XIV – XV wieku; 4 – średniowieczny klasztor Cysterek. Oprac. A. Porzeziński, rys. I. Sukiennicka

Fig. 1. Location of the cemetery (Cedynia, site 2) and sites dated to the Middle Ages: 1 – stronghold dated to 9th–10th – 12th century; 2 – cemetery dated to 8th–10th and 11th–12th – mid-14th century; 2a – inhumation cemetery dated to the 2. half of 10th – 11th century; 2b – settlement beyond stronghold walls dated to 8th–9th – 12th–13th century; 2c – settlement beyond stronghold walls on the slope (11th century); 3 – “wik” settlement dated to 13th–14th – 15th century; 4 – medieval Cistercian nunnery. Prepared by A. Porzeziński, drawing by I. Sukiennicka

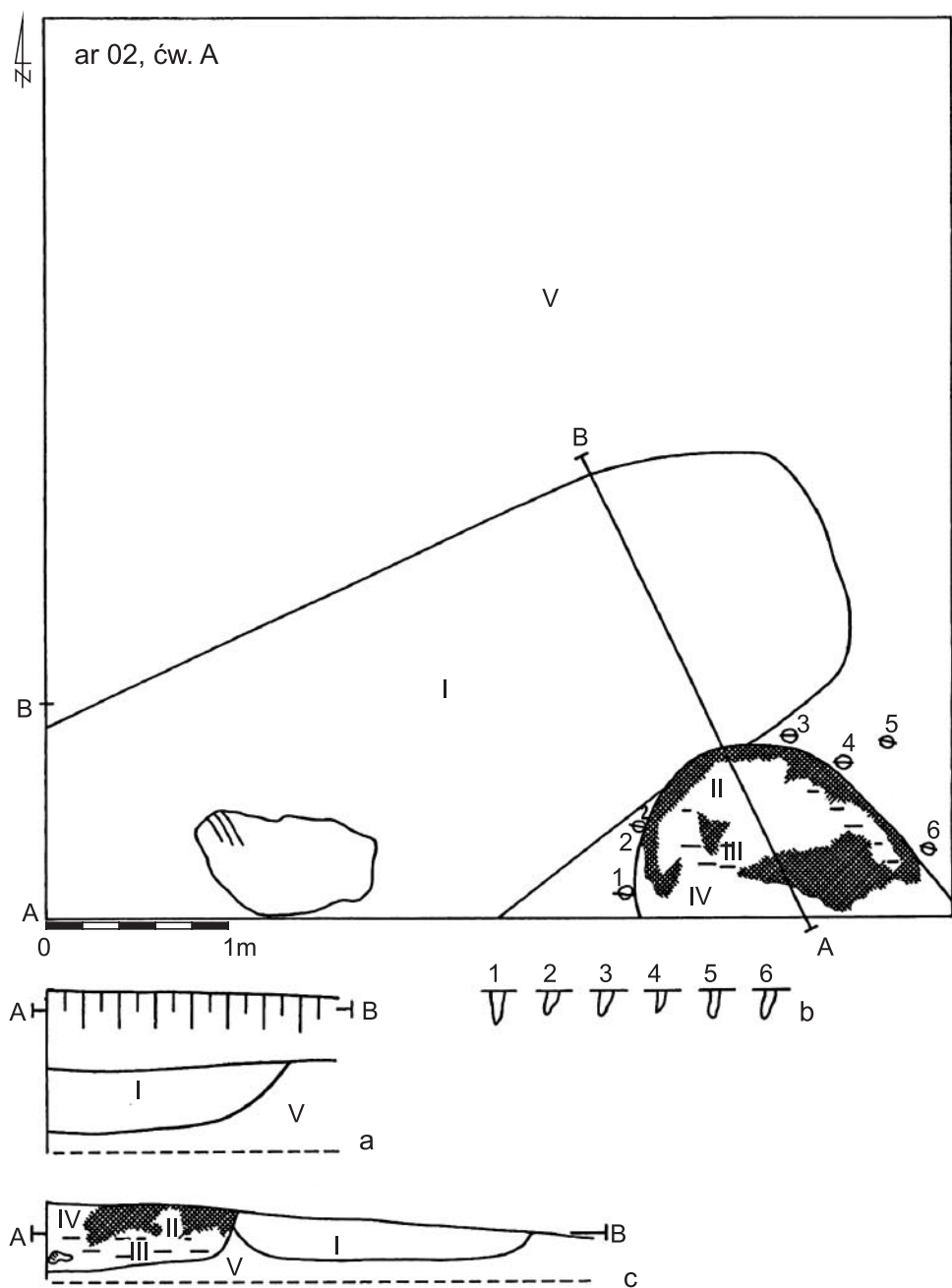
Ryc. 2. Cedynia, stan. 2 i 2a. Plan warstwicowo-arowy cmentarzysk wraz z lokalizacją rowów grodzących. Oprac. A. Porzeziński, rys. I. Sukiennicka

Fig. 2. Cedynia, sites 2 and 2a. Grid plan of the cemeteries along with the location of enclosing ditches. Prepared by A. Porzeziński, drawing by I. Sukiennicka

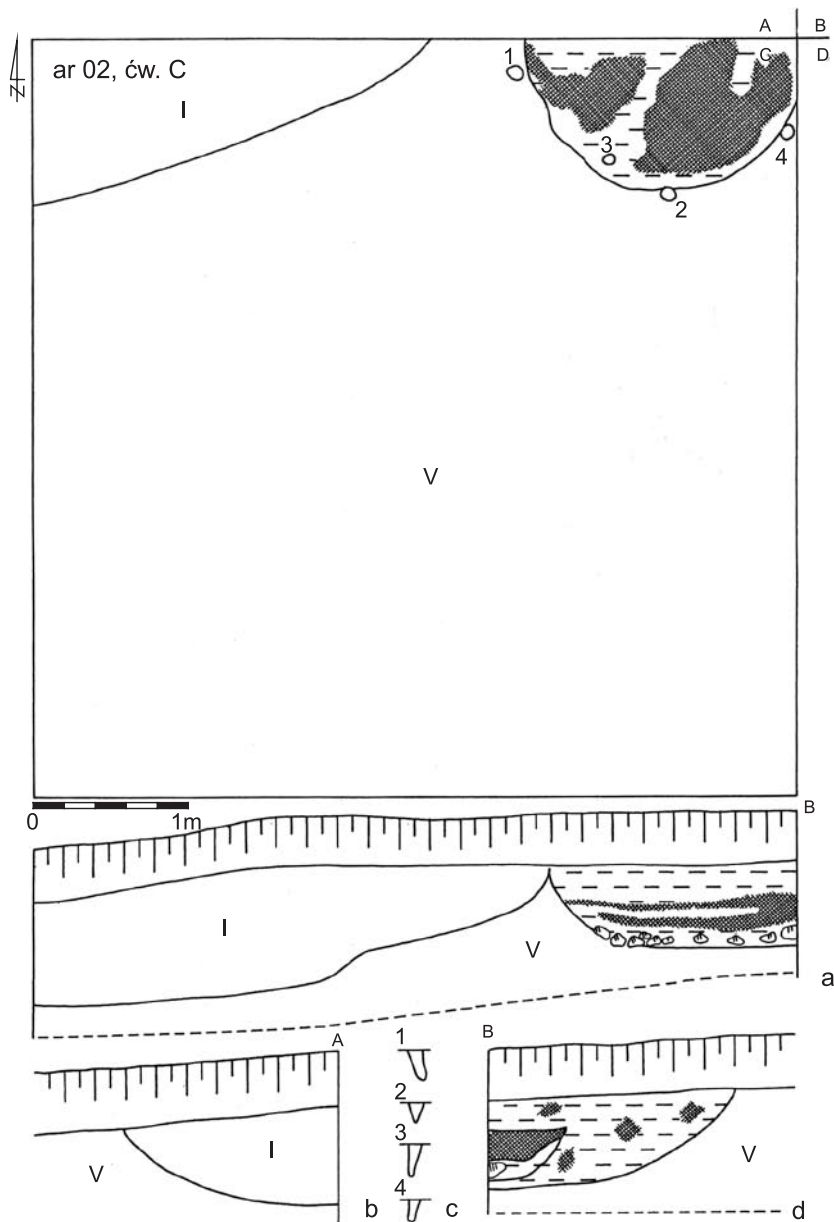

Ryc. 3. Cedynia, stan. 2. Plan arowy cmentarzyska z lokalizacją rowu grodzącego (1), jam (2), palenisk (3) oraz obiektu sakralnego (4); I-III – zasięg cmentarzyska w poszczególnych fazach. Oprac. A. Porzeziński, rys. I. Sukiennicka

Fig. 3. Cedynia, site 2. Grid plan of the cemetery along with the location of enclosing ditch (1), pits (2), hearths (3) and religious feature (4); I-III – phases of the spatial extent of the cemetery. Prepared by A. Porzeziński, drawing by I. Sukiennicka

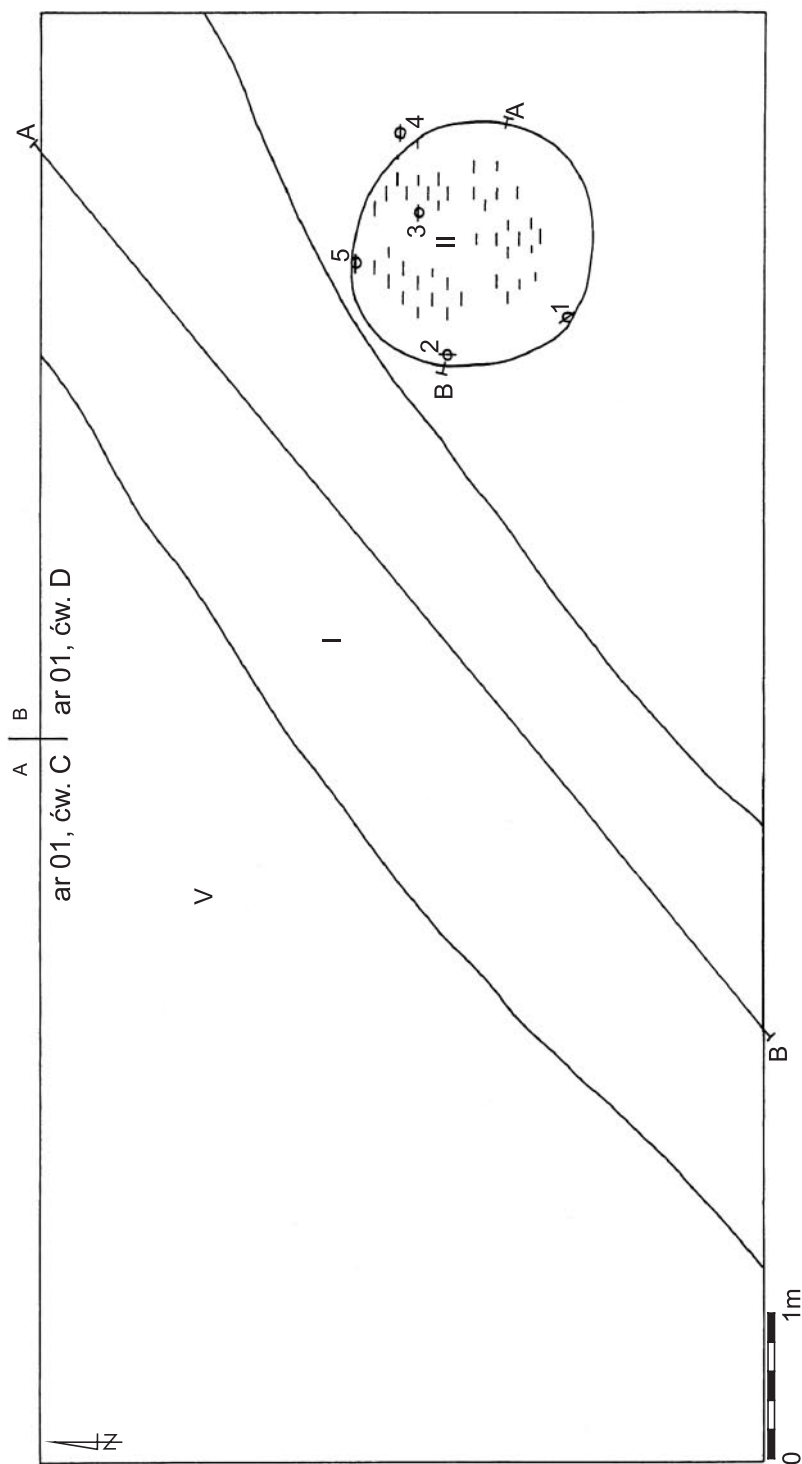

Ryc. 4. Cedynia, stan. 2. Rzut poziomy rowu i paleniska nr 1. Przekroje: a – rowu w obrębie ara 02; b – kołków 1–6; c – paleniska nr 1. Rys. I. Sukiennicka
 Fig. 4. Fig. 4. Cedynia, site 2. Plan of the ditch and hearth No. 1. Cross-sections: a – ditch in are 02; b – pegs 1–6; c – hearth No. 1. Drawing by I. Sukiennicka

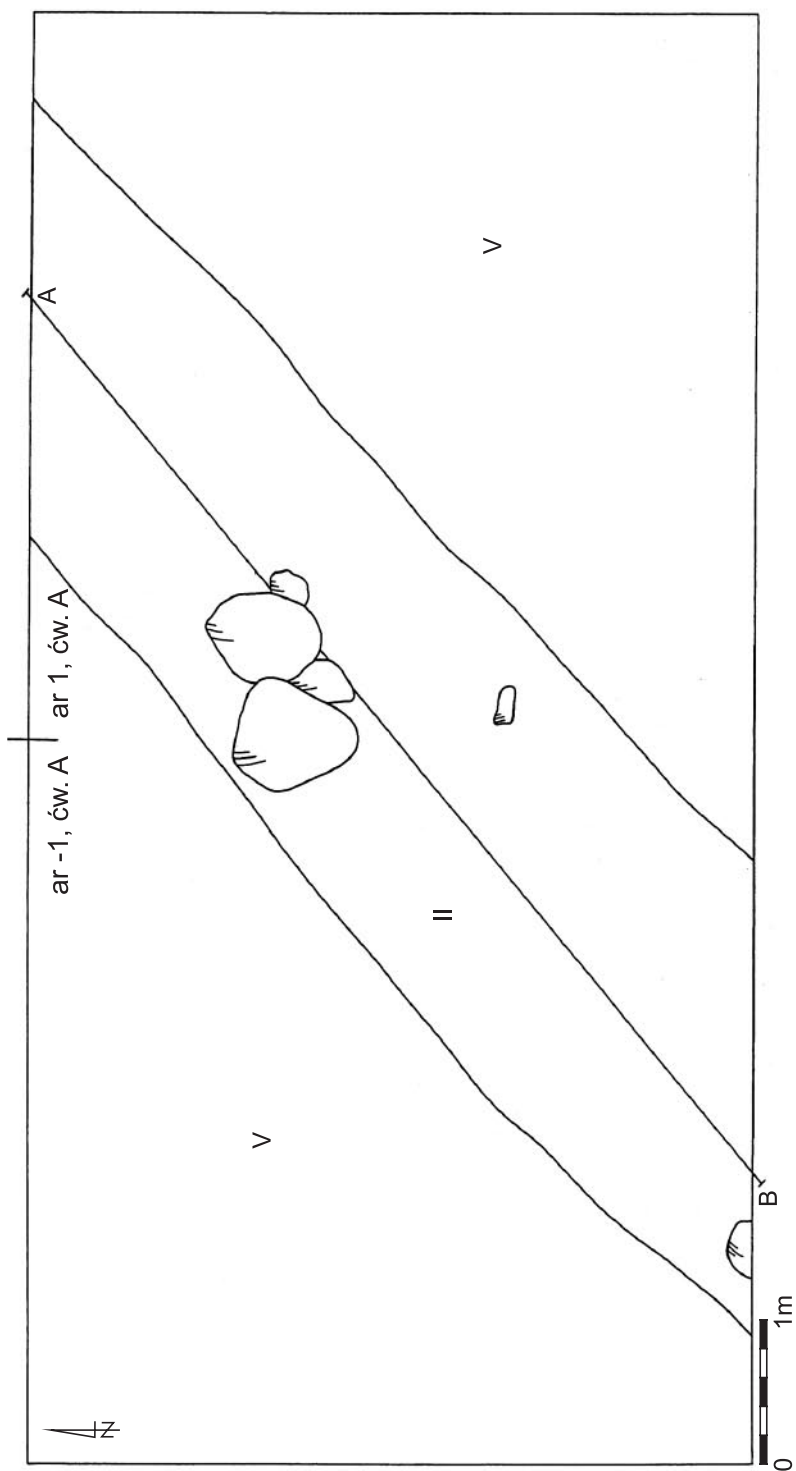

Ryc. 5. Cedynia, stan. 2. Rzut poziomy południowej części rowu i paleniska nr 1 w obrębie ara 02; a – przekrój rowu i paleniska nr 1 po linii A–B; b – przekrój rowu po linii A–0; c – przekroje kołków 1–4; d – przekrój paleniska nr 1 po linii B–0. Rys. I. Sukiennicka

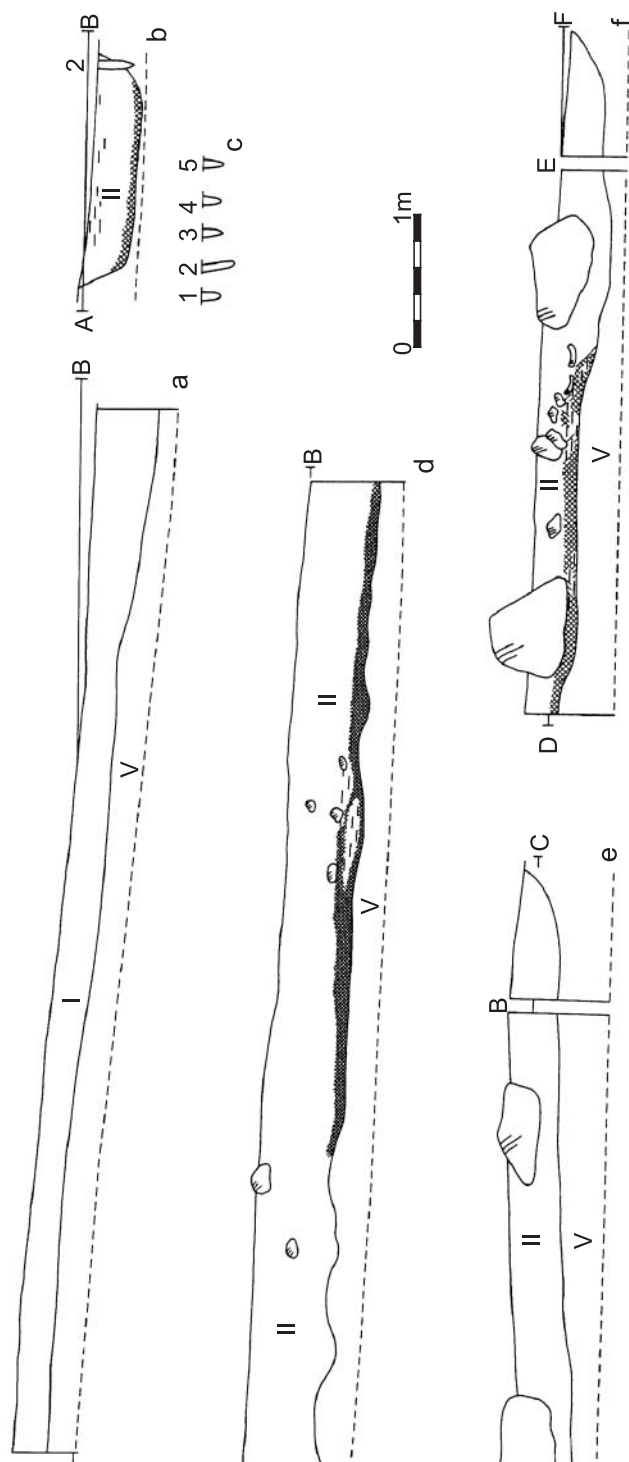
Fig. 5. Cedynia, site 2. Plan of the southern part of the ditch and hearth No. 1 in are 02; a – cross-section of ditch and hearth No. 1 on A–B line; b – cross-section of ditch on A–0 line; c – cross-sections of pegs 1–4; d – cross-section of hearth No. 1 on B–0 line. Drawing by I. Sukiennicka

Ryc. 6. Cedynia, stan. 2. Rzut poziomy rowu i paleniska nr 2 wraz z 5 kołkami w obrębie ara 01. Rys. I. Sukiennicka
 Fig. 6. Cedynia, site 2. Plan of the ditch and hearth No. 2 along with five pegs in are 01. Drawing by I. Sukiennicka

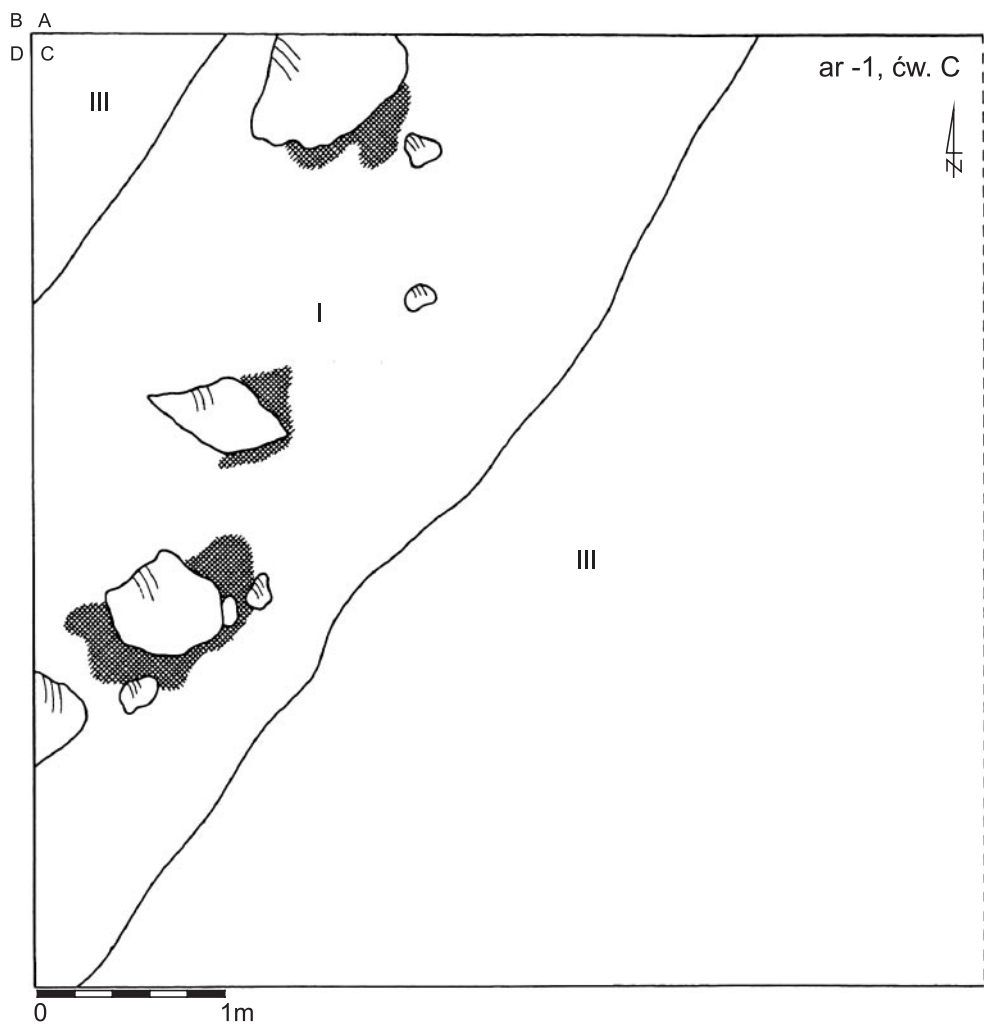

Ryc. 7. Cedynia, stan. 2. Rzut poziomy rowu w obrębie arów -1 i 1. Rys. I. Sukiennicka.
 Fig. 7. Cedynia, site 2. Plan of the ditch in ares -1 and 1. Drawing by I. Sukiennicka

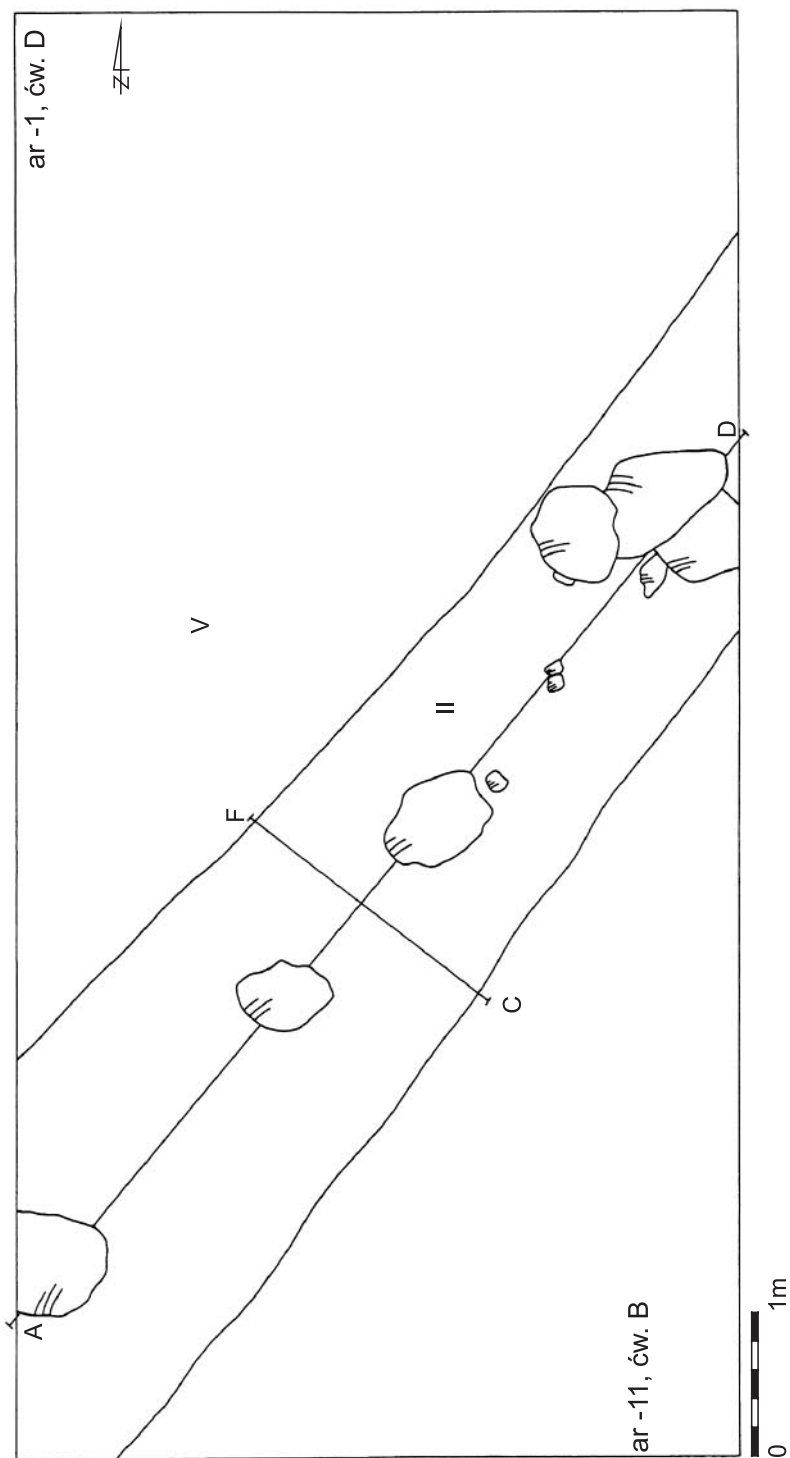

Ryc. 8. Cedynia, stan. 2: a – przekrój rowu w obrębie ara 01; b i c – przekroje paleniska nr 2 i kółków; d i e – przekroje rowu po linii A-B-C; f – przekrój rowu po linii D-E-F w obrębie ara -1. Rys. I. Sukiennicka

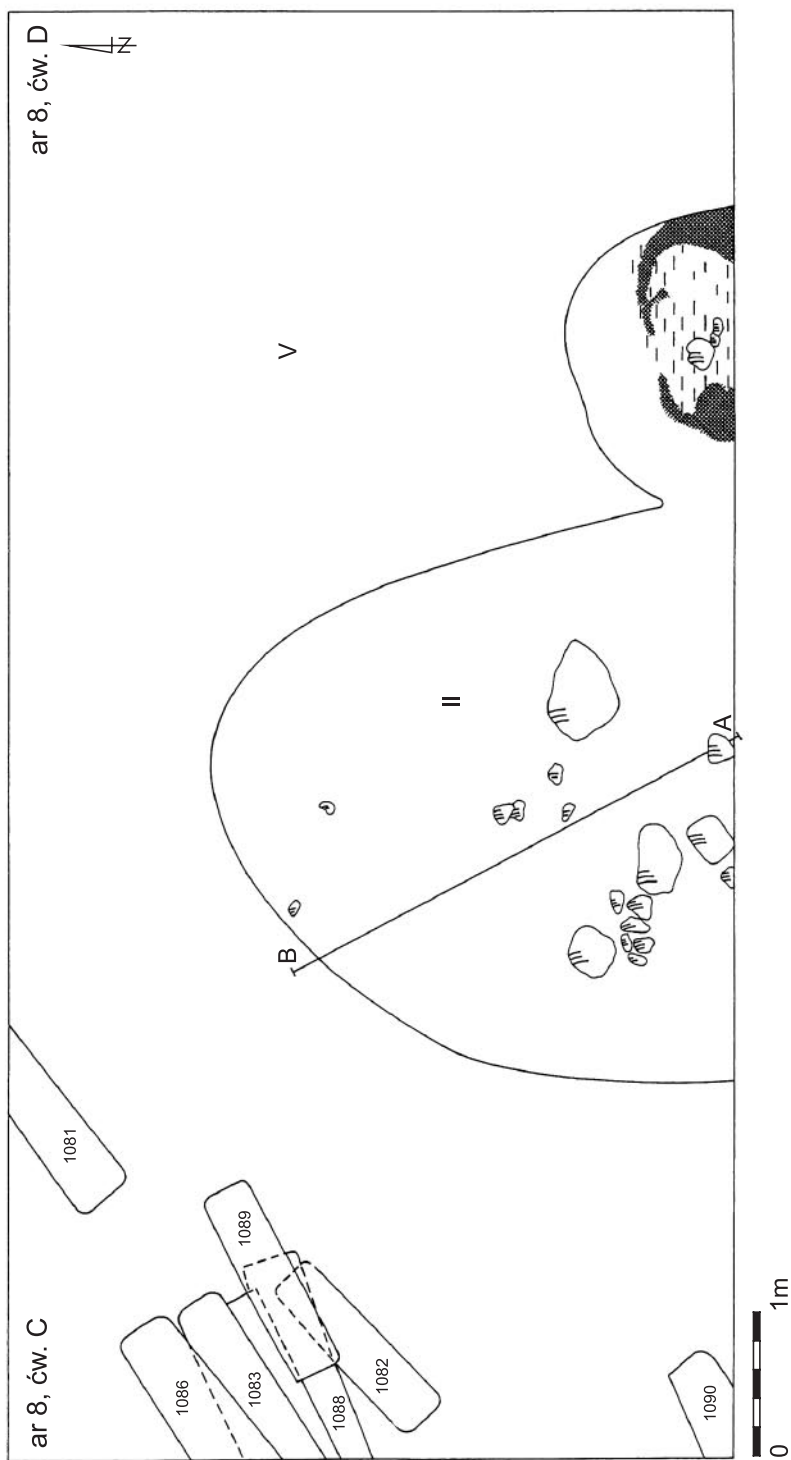
Fig. 8. Cedynia, site 2: a – cross-section of the ditch in are 01; b and c – cross-sections of hearth No. 2 and pegs; d and e – cross-sections of the ditch on A-B-C line; f – cross-section of the ditch on D-E-F line in are -1. Drawing by I. Sukiennicka

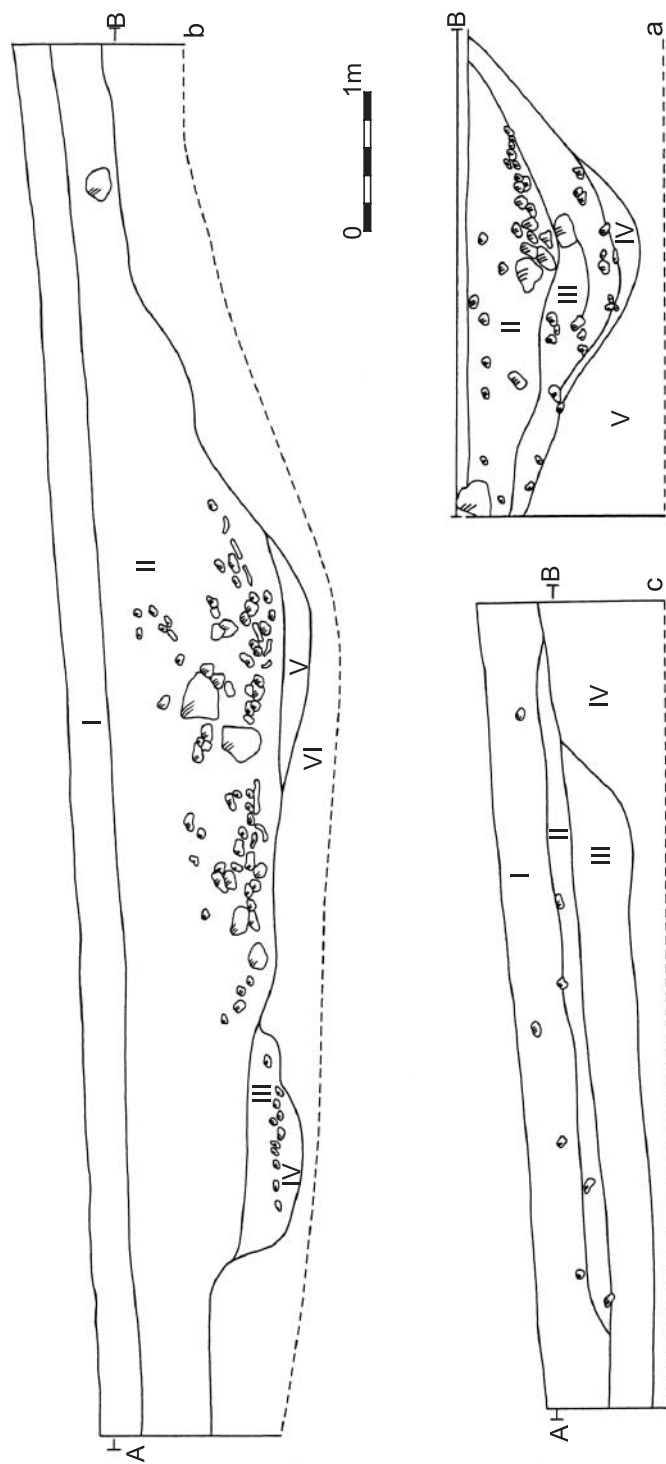
Ryc. 9. Cedynia, stan. 2. Rzut poziomy rowu w obrębie ara -1. Rys. I. Sukiennicka
 Fig. 9. Cedynia, site 2. Plan of the ditch in are -1. Drawing by I. Sukiennicka

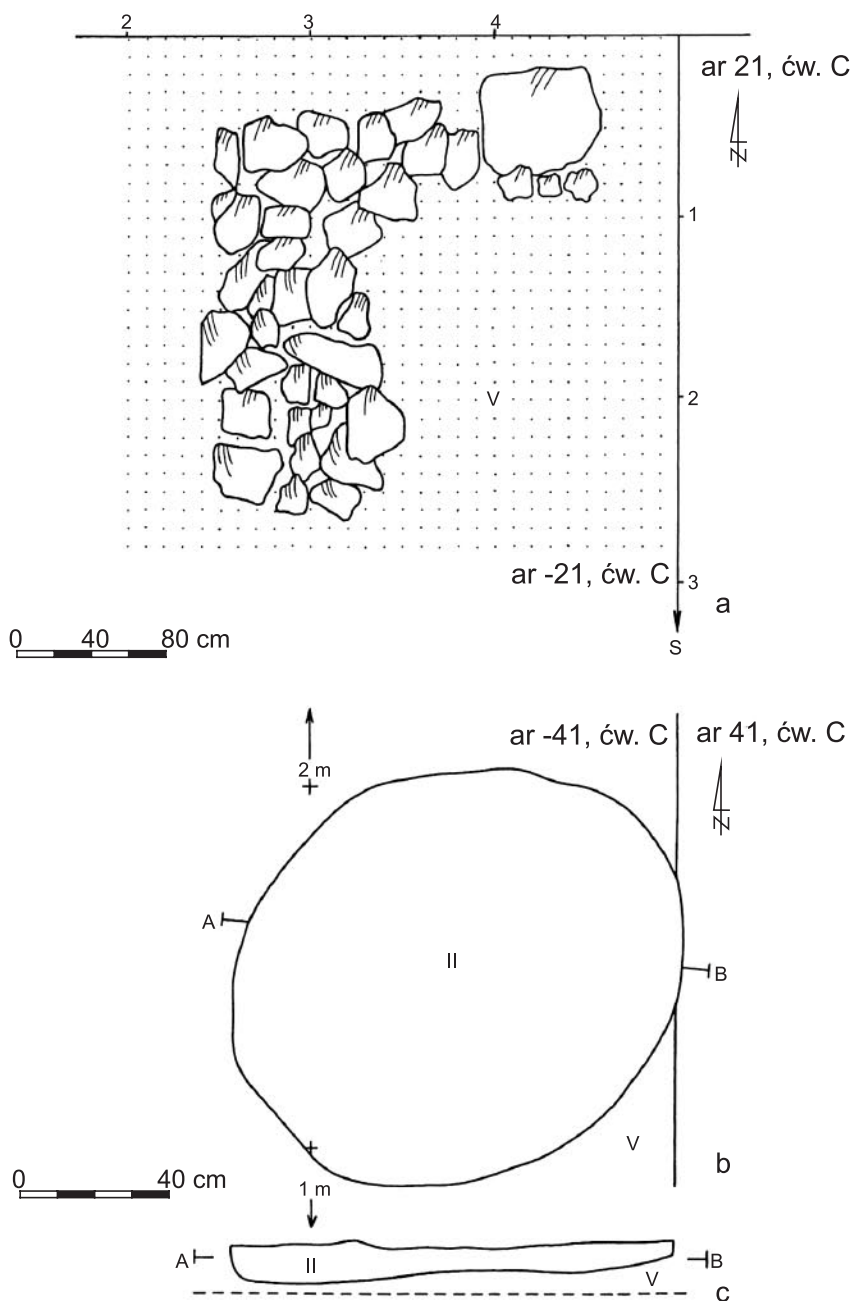
Ryc. 10. Cedynia, stan. 2. Rzut poziomy rowu na styku arów -1 i -11. Rys. I. Sukiennicka
 Fig. 10. Cedynia, site 2. Plan of the ditch at the junction of ares -1 and -11. Drawing by I. Sukiennicka

Ryc. 11. Cedynia, stan. 2. Rzut poziomy jamy nr 1 i paleniska nr 3. Rys. I. Sukiennicka
Fig. 11. Cedynia, site 2. Plan of pit No. 1 and hearth No. 3. Drawing by I. Sukiennicka

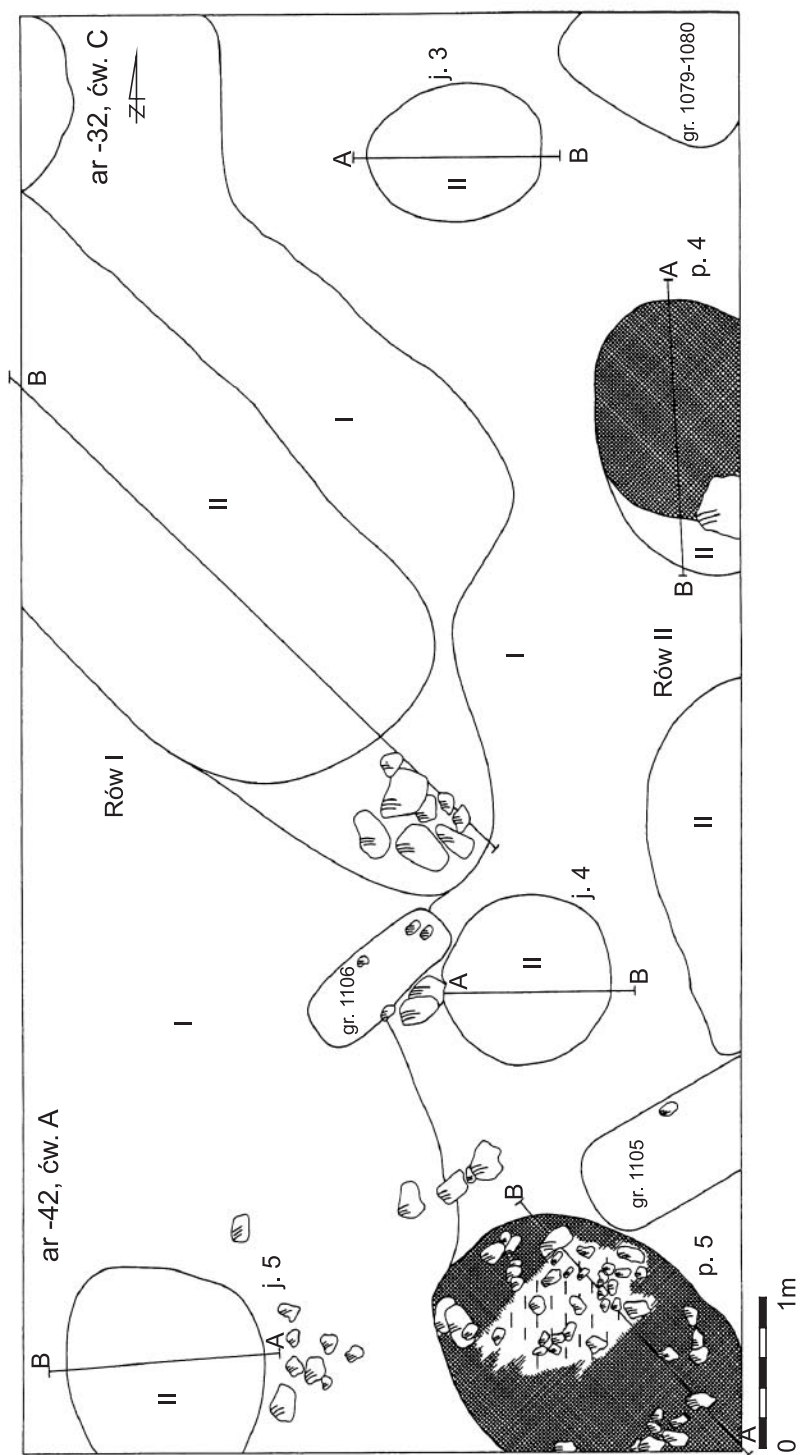

Ryc. 12. Cedynia, stan. 2. Przekroje: a-c – jamy nr 1 po linii A-B; b – paleniska nr 3. Rys. I. Sukiennicka
 Fig. 12. Cedynia, site 2. Cross-sections: a-c – pit No. 1 on A-B line; b – hearth No. 3. Drawing by I. Sukiennicka

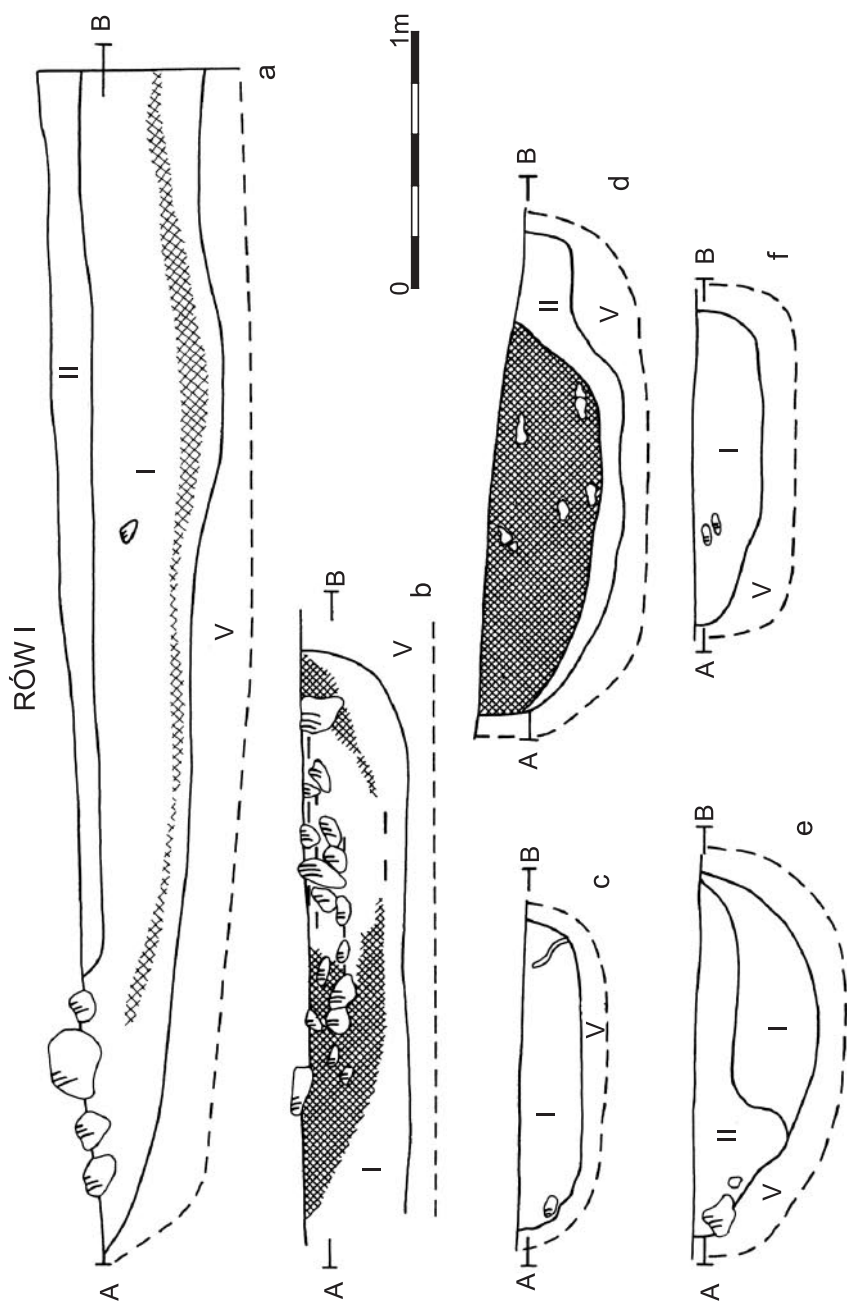

Ryc. 13. Cedynia, stan. 2: a – rzut poziomy konstrukcji kamiennej w obrębie ara -21; b – rzut poziomy i przekrój jamy nr 6. Rys. I. Sukiennicka

Fig. 13. Cedynia, site 2: a – plan of stone structure in are -21; b – plan and cross-section of pit No. 6. Drawing by I. Sukiennicka

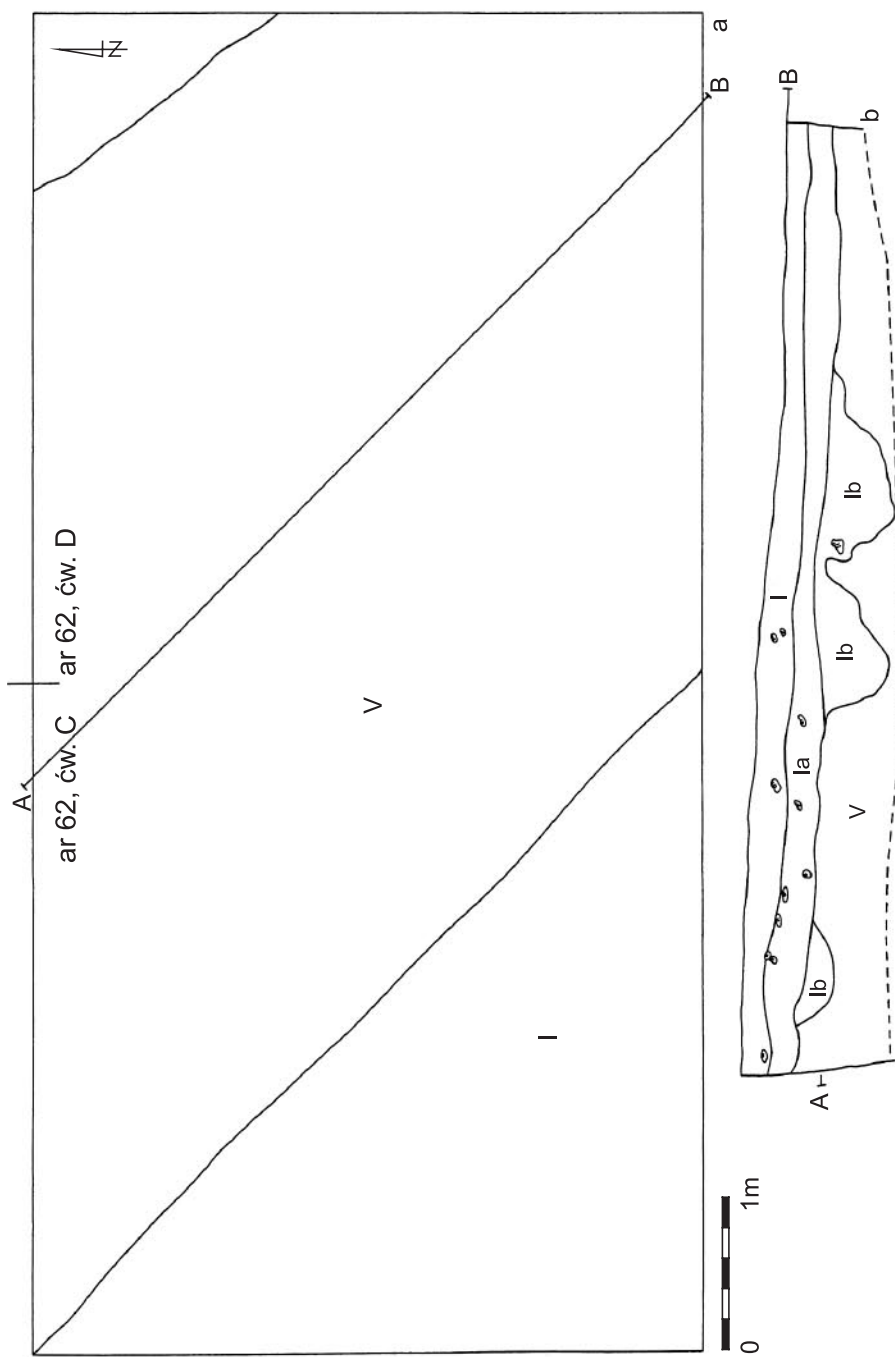

Ryc. 14. Cedynia, stan. 2. Rzut poziomy rowu, jam nr 3-5 i palenisk nr 4 i 5 w obrębie arów -32 i -42. Rys. I. Sukiennicka
 Fig. 14. Cedynia, site 2. Plan of the ditch, pits Nos. 3-5 and hearths No. 4 and 5 in ares -32 and -42. Drawing by I. Sukiennicka

Ryc. 15. Cedynia, stan. 2. Przekroje: a – rowu w obrębie ara -32; b – paleniska nr 5; c – jamy nr 3; d – paleniska nr 4; e – jamy nr 5; f – jamy nr 4.
Rys. I. Sukiennicka

Fig. 15. Cedynia, site 2. Cross-sections: a – ditch in are -32; b – hearth No. 5; c – pit No. 3; d – hearth No. 4; e – pit No. 5; f – pit No. 4.
Drawing by I. Sukiennicka

Ryc. 16. Cedynia, stan. 2. Rzut poziomy i przekrój rowu w obrębie ara 62. Rys. I. Sukiennicka.
Fig. 16. Cedynia, site 2. Plan and cross-section of ditch in are 62. Drawing by I. Sukiennicka

Literatura

- Byrska-Kaszewska E. 1957. Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Starym Brześciu, pow. Włocławek (stan. 4). *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi* 2, 85–124.
- Członkowski D. 1967. Sprawozdanie z ratowniczych badań archeologicznych na terenie Żydowa, pow. Sławno w rejonie powstającej elektrowni wodnej w lecie 1966 roku. W: *Sprawozdania z badań archeologicznych prowadzonych na terenie województwa koszalińskiego w 1966 roku*. Koszalin, 43–47.
- Filipowiak W. 1967. Słowiańskie miejsca kultowe Pomorza Zachodniego w świetle danych archeologiczno-toponomastycznych. *Przegląd Zachodni* 5, 5–16.
- Jaskanis D. 2008. *Świętek. Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy na północno-wschodnim Mazowszu*. Warszawa.
- Malinowska-Łazarczyk H. 1982. *Cmentarzysko średniowieczne w Cedyni I–II*. Szczecin.
- Malinowska-Łazarczyk H. 1985. Badania wykopaliskowe na cmentarzysku w Cedyni w latach 1976–1985. *Materiały Zachodniopomorskie* 31, 85–115.
- Nadolski A. 1954. *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*. Łódź.
- Porzeziński A. 2006. *Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe na stan. 2a w Cedyni, województwo zachodniopomorskie*. Szczecin.
- Porzeziński A. 2010. Cmentarzysko średniowieczne w Cedyni. Badania 1976–1985. Maszynopis w Archiwum Działu Archeologii Muzeum Narodowego w Szczecinie.
- Rębkowski M. 2007. *Chryścianizacja Pomorza Zachodniego. Studium archeologiczne*. Szczecin.
- Rymar E. 2013. Cedynia jako ośrodek administracyjny (XII–XIII w.) i miejski (XIII–XVI w.). W: P. Migdalski (red.), *Cedynia i okolice poprzez wieki*. Chojna–Szczecin.

Ditch and settlement features within the medieval cemetery at Cedynia (site 2)

Summary

During archaeological excavations in 1976–1985, a ditch was discovered separating a cemetery from a settlement (site 2b), located in the lower part of the hill, and an inhumation cemetery (site 2a), located on a slope descending towards the settlement. In the vicinity of the ditch, the following settlement features were also recorded: six storage or waste pits, five hearths, a pavement and a stone structure. The beginning of the ditch was located in the highest part of the slope and stretched from are 02 to are -11. This section (I) had a width of 1.1 m to 2.5 m and 10 cm to 62 cm in depth. The continuation of the ditch (section II) started at are -42 and ended with a strong shallowing in are 84. Its width at the top fluctuates from 3.0 m to 5.8 m, and the depth from 10 cm to 46 cm. At the bottom of the ditch there were four stone constructions.

The location of the settlement features in relation to the ditch was very distinctive. Near its inner edge, there were five storage or waste pits and four hearths. A common feature of pits Nos. 2–6 was the lack of artefacts, light grey or dark grey fill in the form of sand with ash, charcoal, trace amount of dark brown humus, burnt clods of pug and a few small early medieval potsherds (pits Nos. 3–4). The diameter of the pits ranged from 114 cm to 140 cm, and their depth to 28 cm. The hearths were adjacent to the ditch. Nos. 1–2 were located at the beginning, i.e. north-western part of the ditch, and Nos. 4–5 were in the western part. They had an oval shape measuring: 200 × 130 cm (No. 1), 160 × 180 cm (No. 2), 150 × 100 cm (No. 4) and 240 × 170 cm (No. 5). There were impressions of 10 and five wooden pegs by hearths Nos. 1 and 2. No artefacts were found inside these features. A separate stone structure measuring 210 × 220 cm in the shape of an inverted “L” was discovered near the inner edge of the ditch. It could have been a remnant of an unfinished stone chamber of the grave, parallel to that at site 8 in Żydowo. All settlement features i.e. storage or waste pits, hearths and stone structures should be dated to the first half of the 12th – the mid-13th century. It is proved by their location in the oldest, western part of the cemetery which is classified as phase I–II of its spatial development (from the first half of the 12th to the mid-13th century).

Antoni Porzeziński
Szczecin